

Badania biegłości i porównania międzylaboratoryjne w systemie akredytacji laboratorium kryminalistycznego

Motto:

*Teraz wiem, że opinie wydane przez to
Laboratorium są tak samo istotne przed
sądem w Warszawie, jak i przed sądem w Genewie¹.*

Wstęp

Zmiany współczesnego świata wymuszają ciągły rozwój nauki i techniki. W tym chociażby kontekście z całą siłą jawi się problem zapewnienia najwyższej jakości świadczonych usług. Zagadnienie to staje się coraz bardziej widoczne w środowisku prawniczym, dla którego najistotniejsza jest wiarygodność, a zarazem powtarzalność uzyskiwanych wyników badań naukowych. Kształtowanie prawidłowych i zgodnych z rzeczywistością rozstrzygnięć procesowych wymaga możliwie szybkiego, precyzyjnego i pełnego ustalenia stanu faktycznego. Wzrost skomplikowania materii dowodowej toczących się postępowań skłania do dużo częstszego niż wcześniej korzystania z pomocy fachowców, których opinie mają pomóc organom procesowym w obiektywnej ocenie sprawy. Permanentne zmiany wymagają natomiast od biegłych nie tylko posiadania najwyższych kwalifikacji, lecz również stałego ich doskonalenia i umiejętności wykorzystania wyników badań naukowych przygotowanych przez innych, w tym pracowników nauki zarówno z kraju, jak i zagranicy. Już dawno temu Sąd Najwyższy słusznie konstatawał, że korzystanie w szerokim zakresie z aktualnej wiedzy specjalistycznej z różnych dziedzin winno należeć do podstawowych elementów postępowania karnego, zwłaszcza zaś postępowania dowodowego w sprawach złożonych pod względem faktycznym i dowodowym. Postęp wiedzy oraz rozwój nauki w różnych dziedzinach jest niewątpliwie szybki i obejmuje coraz to nowe sfery ogólnie pojętej techniki, życia społecznego i jednostki, jej psychiki i osobowości. Dotyczy to również wiedzy specjalistycznej stosowanej dla potrzeb wymiaru sprawiedliwości i organów ścigania².

Celem opracowania jest przedstawienie dosyć wąskiego (aczkolwiek ważkiego) ujęcia problematyki mającej

wpływ na jakość wydawanych opinii kryminalistycznych poprzez wskazanie istoty i znaczenia badań biegłości oraz porównań międzylaboratoryjnych w odniesieniu do podmiotów, których naczelnym zadaniem jest dostarczanie dowodów w postaci opinii dla toczących się postępowań karnych. Warto wskazać, że temat ten nie był wcześniej szerzej poruszany na łamach periodyków kryminalistycznych, poza może nielicznymi wyjątkami³. Omówiona zostanie zarówno polityka Polskiego Centrum Akredytacji (PCA) dotycząca wykorzystywania tego typu badań w procesach akredytacji i nadzoru nad akredytowanymi laboratoriami, jak również sprecyzowane zostaną wymagania dotyczące uczestnictwa w tego typu przedsięwzięciach. Zilustrowana także będzie działalność Laboratorium Kryminalistycznego Komendy Stołecznej Policji (LK KSP) – jednego z dwóch dotychczas akredytowanych laboratoriów sądowych, nr akredytacji AB 645⁴, w obszarze stanowiącym wątek przewodni opracowania. Autorzy przedstawiają również korzyści płynące z uczestnictwa laboratoriów kryminalistycznych w programach badań biegłości i testach międzylaboratoryjnych.

Znaczenie jakości opinii w procesie karnym

Wypełnienie wszystkich sformułowanych we wstępie niniejszego opracowania oczekiwań prowadziłoby niewątpliwie do stanu idealnego. Nie zawsze jest tak w rzeczywistości. Z jednej strony, ocenie opinii biegłych towarzyszyć może (i bardzo często niestety towarzyszy) całkowicie niezrozumiała wiara w ich nieomyślność – przypisująca im rolę „uczonego sędziego”⁵ – a z drugiej rzadko poruszana jest, poza nielicznymi może autorami, problematyka błędów w sporządzanych opiniach⁶. Mówiąc o ewentualnych przyczynach błędów, wskazać należy, że z jednej strony wpływ na to mieć mogą obowiązujące obecnie regulacje prawne⁷, które w niezadowalający sposób określają zasady ustanawiania biegłych⁸, a z drugiej ich niewystarczająca wiedza prawna, szczególnie z zakresu teorii opinowania⁹. Warto w tym miejscu przywołać przykład, celowo spoza naszego kraju, podany przez J. Wójcikiewi-

cza¹⁰, niefrasobliwej chemiczki z Oklahoma City Police Department, która w trakcie ponad 20-letniej kariery wydała łącznie około 3000 opinii, z których 23 w sprawach o przestępstwa zagrożone karą śmierci. Dwunastu skazanych zostało straconych. Zwolniono ją z pracy dopiero w 2001 roku po raporcie ujawniającym przerażającą beztroskę biegłej, a w tym: gubienie dowodów rzeczowych, kontaminację, niszczenie dowodów w sprawach dotyczących zgwałceń już po 2 latach, niepoddawanie się testom *proficiency*, o wydawaniu fałszywych opinii nie wspominając¹¹.

Mechanizmem, który w ocenie autorów opracowania byłby w stanie istotnie wesprzeć realizację podstawowego celu procesu karnego określonego w art. 2 § 1 pkt 1 k.p.k., tj. „aby sprawca przestępstwa został wykryty i pociągnięty do odpowiedzialności karnej, a osoba niewinna nie poniosła tej odpowiedzialności”, może być akredytacja instytucji wykonujących takie ekspertyzy – zgodnie normą ISO 17025¹². Warto dodać, że problematyka akredytowania laboratoriów wykonujących ekspertyzy dla potrzeb organów ścigania i wymiaru sprawiedliwości nie jest całkowicie nowym zagadnieniem. Na temat standardów funkcjonowania takich laboratoriów, oceny kompetencji zatrudnionych w nich specjalistów, technicznej strony samego procesu, czy chociażby wynikających z tego faktu wymiernych korzyści dla samych laboratoriów i podmiotów korzystających z ich usług napisano już wiele na łamach krajowych periodyków specjalistycznych¹³. Powraca on jednak co jakiś czas z różną intensywnością od roku 2003 – czyli od czasu podjęcia pierwszych, wymiernych działań w tym kierunku. Poza granicami naszego kraju o tym problemie mówi się wprost, a mianowicie, że „remedia ze strony nauk sądowych są oczywiste: akredytacja laboratoriów, certyfikacja biegłych, standaryzacja, programy zapewnienia jakości, testy *proficiency*, zewnętrzne audyty”¹⁴. Niby oczywiste, lecz problematyka ta na gruncie krajowym nie jest dziś przez przedstawicieli organów procesowych w ogóle brana pod uwagę. Analiza ankiet przeprowadzonych chociażby przez Centralne Laboratorium Kryminalistyczne Komendy Głównej Policji prowadzi do smutnego wniosku, że z trzech parametrów usługi, tj. jakości, ceny i czasu wykonania, dla zleceniodawców najistotniejszy jest ten ostatni¹⁵. Prowadzić to powinno do zaniepokojenia, bowiem to właśnie przedstawiciele tejże grupy powinni być żywo zainteresowani wypełnianiem jak najwyższych norm jakościowych przez laboratoria, którym powierzają materiał stanowiący przedmiot badań. W ocenie autorów przed laboratoriami stoi konieczność podjęcia szerszego niż dotychczas procesu edukacyjnego omawiającego rolę i znaczenie systemu akredytacji podmiotów dostarczających opinii kryminalistycznych dla organów ścigania i wymiaru sprawiedliwości.

Warto również wspomnieć o jednym z ostatnich uregulowań Unii Europejskiej służących wprowadzeniu obowiązkowej akredytacji jednostek badawczych działających w unijnej przestrzeni¹⁶. Zdaniem twórców decyzji akredytacja¹⁷ ekspertyz kryminalistycznych jest ważnym krokiem w kierunku bezpieczniejszej i skuteczniejszej międzynarodowej wymiany danych naukowych w ramach Unii. Daje ona bowiem niezbędne gwarancje, że działania laboratoryjne prowadzone są zgodnie ze stosownymi normami międzynarodowymi. Celem tejże decyzji ramowej jest zapewnienie uznawania wyników działań laboratoryjnych prowadzonych w jednym państwie członkowskim za równoważne wynikom działań laboratoryjnych prowadzonych w innym państwie członkowskim. Cel ten zostanie osiągnięty przez zapewnienie akredytacji działań laboratoryjnych przez jednostkę akredytującą, jako zgodnych z międzynarodową normą ISO 17025. Z jej treści wyczytać można m.in., że informacje będące wynikiem ekspertyz kryminalistycznych w jednym państwie członkowskim mogą budzić w innym państwie niepewność co do sposobu postępowania z przedmiotem badań, metod, z których skorzystano, oraz sposobu interpretacji wyników. Z punktu widzenia UE szczególnie ważne jest zagwarantowanie jakości informacji w przypadku danych tak wrażliwych jak profile DNA¹⁸ lub odciski linii papilarnych¹⁹. Przy czym będzie to chyba dopiero początek rozszerzania obowiązku akredytowania metod badawczych stosowanych przez różne organizacje zajmujące się badaniami kryminalistycznymi w ramach UE.

Kilka zagadnień podstawowych

W normie ISO 17025²⁰ zawarte jest kluczowe wymaganie, aby laboratoria posiadały ustanowione procedury sterowania jakością, zapewniające systematyczne monitorowanie miarodajności uzyskiwanych wyników badań, które dostarcza się klientom. Natomiast jednostka akredytująca, a jest nią na terytorium RP wyłącznie Polskie Centrum Akredytacji – zgodnie z wymogami normy ISO 17011²¹ – zobowiązana jest wymagać od akredytowanych podmiotów uczestnictwa w programach badań biegłości lub innych porównaniach, jeśli są one dostępne i właściwe dla profilu funkcjonowania laboratorium. Jednostka akredytująca uwzględnia udział laboratoriów i wyniki uzyskiwane w badaniach biegłości podczas corocznie realizowanych ocen i w procesach podejmowania decyzji.

Badania biegłości²² postrzegać należy jako jeden z najbardziej skutecznych i niezależnych instrumentów wspierających laboratoria w wykazywaniu kompetencji jednostce akredytującej lub stronom trzecim. Są one szczególnym rodzajem międzylaboratoryjnych badań porównawczych. Jest to potężne narzędzie, które

umożliwia zapewnienie jakości pracy laboratoriów i monitorowanie ich skuteczności oraz porównania uzyskiwanych przez nie wyników z podobnymi laboratoriami. Umożliwiają one monitorowanie na bieżąco realizowanych przez laboratoria badań. Dzięki nim można również zidentyfikować długoterminowe trendy oraz zastosować niezbędne działania korygujące lub zapobiegawcze – o ile oczywiście będą potrzebne.

Warto wyjaśnić pojęcia podstawowe, które przewijać się będą w dalszej części opracowania, a mianowicie:

- Badanie biegłości (PT – *Proficiency Testing*) – określenie, za pomocą porównań międzylaboratoryjnych, zdolności laboratorium do przeprowadzania badań (czasem badania biegłości oznacza się też skrótem EQA – *External Quality Assurance*).
- Porównania międzylaboratoryjne (ILC – *Interlaboratory Comparisons*) – organizacja, wykonanie oraz ocena badań tego samego lub porównywalnych obiektów przez co najmniej dwa laboratoria – zgodnie z wcześniej ustalonymi warunkami.

Uczestnictwo w PT/ILC jest skutecznym, zewnętrznym sposobem zarówno sprawdzenia, jak i potwierdzenia przez laboratorium możliwości uzyskiwania przez nie miarodajnych wyników badań. Do podstawowych korzyści płynących z uczestnictwa w PT/ILC zaliczyć można m.in.:

- Porównania międzylaboratoryjne:
 - wsparcie laboratoriów w procesach tworzenia nowych metod badawczych, np. przy szacowaniu niepewności pomiaru,
 - wielostronne kształcenie pracowników laboratoryjnych,
 - weryfikacja uzyskiwanych wyników przez personel laboratorium,
 - wzmacnianie powiązań między laboratoriami, np. laboratoriami o podobnym profilu działalności podstawowej.
- Badania biegłości:
 - dostarczanie PCA obiektywnych dowodów potwierdzających zdolność laboratorium do wykazania posiadanych przez nie kompetencji technicznych,
 - weryfikacja zgodności z niepewnościami pomiarów określonymi w metodach badawczych znajdujących się w zakresie akredytacji,
 - bieżące monitorowanie funkcjonowania laboratorium oraz bieżąca identyfikacja możliwości jego doskonalenia,
 - budowanie wielostronnego zaufania.

Mówiąc o badaniach biegłości, należy pamiętać, że konieczne jest wcześniej zorganizowanie porównania międzylaboratoryjnego, zaś porównanie międzylaboratoryjne musi zostać poprzedzone określeniem szcze-

gółowych warunków jego realizacji. Bardzo istotne jest również to, że wykorzystanie porównań międzylaboratoryjnych do badań biegłości wiąże się ze statystycznie rozsądną liczbą uczestników – co najmniej ośmiu. Przy mniejszej ich liczbie opracowywanie wyników jest wysoce wątpliwe i wtedy lepiej pozostać przy porównaniu międzylaboratoryjnym.

Korzyści płynące z uczestnictwa w PT/ILC osiągnąć można tylko wówczas, gdy badania zostaną zrealizowane tak jak normalne, rutynowe działania laboratoryjne. Wkładanie nadmiernego wysiłku w zapewnienie ostatecznej jakości wyniku oraz, co dużo bardziej niebezpieczne, komunikowanie się z innymi uczestnikami w celu korekty uzyskanych wyników jest wysoce nieetyczne. W takiej sytuacji cele PT/ILC nie zostaną osiągnięte, natomiast efekt edukacyjny w stosunku do personelu będzie całkowicie odwrotny. Warto dodać, że analizy dotyczące uczestnictwa laboratoriów wskazują jednoznacznie, że w programach PT/ILC laboratoria akredytowane uzyskują lepsze wyniki niż te, które akredytacji nie mają. Natomiast w grupie akredytowanych laboratoriów lepsze wyniki uzyskują laboratoria regularnie uczestniczące w badaniach.

Polityka PCA

PCA przykłada dużą wagę do uczestnictwa laboratoriów w PT/ILC. Wyniki, które osiągają uczestniczące w nich laboratoria, są ważkim elementem oceny laboratoriów zarówno w procesie akredytacji, jak i nadzoru, chociaż nie są one jedynym i podstawowym kryterium wskazującym na udzielenie bądź też utrzymanie akredytacji. Warto dodać, że udział w tego typu testach traktowany jest jako jeden z podstawowych elementów wykazania kompetencji technicznych akredytowanych laboratoriów. Politykę dotyczącą wykorzystania badań biegłości i porównań międzylaboratoryjnych w procesach akredytacji i nadzoru określa dokument oznaczony jako DA-05²³. Spełnienie wymagań w nim zawartych jest warunkiem uzyskania lub utrzymania akredytacji. Laboratoria powinny mieć ustanowioną politykę dotyczącą uczestnictwa i wykorzystywania PT/ILC jako zewnętrznego i niezależnego narzędzia sterowania jakością. Powinna być ona potwierdzona w dokumentacji systemowej.

Obecnie wymagane przez PCA jest uczestnictwo w:

- Jednym programie przed udzieleniem akredytacji. Określa ono obszary dziedzin (ewentualnie poddziedzin) badawczych, które są właściwe do wykazania kompetencji laboratoriów w odniesieniu do głównych zakresów działalności.
- Jednym programie dla każdej dziedziny badawczej wchodzącej do zakresu akredytacji laboratorium w każdym 4-letnim cyklu.

W sytuacjach wystąpienia istotnych zmian w zakresie akredytacji lub personelu laboratorium PCA może skrócić podany powyżej okres. W wypadkach, kiedy uczestnictwo w tego typu programach jest bezpłatne, udział laboratorium jest obowiązkowy. Odmowa uczestnictwa może dawać istotną podstawę do zawieszenia akredytacji. Ponadto PCA może określić dziedziny badawcze, które wymagają większej częstości uczestniczenia, niż podano powyżej, może również wskazać konkretne programy, w których uczestnictwo jest obowiązkowe.

Warto dodać, że PCA nie organizuje samodzielnie programów PT/ILC. W sytuacjach niezbędnych potrzeb może ono zlecić organizację takich programów podmiotom o udokumentowanych kompetencjach. Przy wyborze i uznawaniu takich programów PCA kieruje się wytycznymi zawartymi w ISO/IEC Guide 43-2²⁴. Wykorzystuje się również dokumenty publikowane przez EA²⁵ i ILAC²⁶. W sytuacjach, w których organizacje te wymagają od swoich członków stosowania się do postanowień takich dokumentów, są one traktowane przez PCA jako dokumenty do obowiązkowego stosowania.

Organizatorami programów PT/ILC, akceptowanymi przez PCA, mogą być na przykład: krajowe jednostki akredytujące, komercyjni organizatorzy, regionalne lub międzynarodowe organizacje zrzeszające jednostki akredytujące, organy stanowiące (a w tym wskazane przez nie laboratoria referencyjne), przemysł lub organizacje producentów. Warto zaznaczyć, że organizator takiego programu powinien mieć wdrożony system zarządzania jakością, właściwy dla zakresu jego działalności.

Laboratoria powinny stosować się do następujących warunków uczestnictwa w PT/ILC:

- badania realizować w sposób identyczny z normalnie przyjętą przez laboratorium praktyką postępowania z próbkami badawczymi,
- uczestniczyć w programach z częstotliwością właściwą dla rodzaju i wielkości świadczonych usług badawczych,
- oznaczać wyniki w badanych próbkach dla wszystkich cech objętych zakresem akredytacji,
- poddawać analizie wszystkie wyniki i trendy układania się wyników, natomiast szczególnej analizie – wszystkie wątpliwe i niezadowolające wyniki, jak również podejmować skuteczne działania zapobiegawcze lub korygujące – analizy te i działania powinny być w pełni udokumentowane.

Akredytowane laboratoria są zobowiązane do przekazywania do PCA w styczniu każdego roku sprawozdań o uczestnictwie w tego typu programach. Sprawozdanie takie powinno obejmować: nazwę programu

wraz z datą jego realizacji, organizatora i jego system zarządzania jakością w odniesieniu do programu, obiekty badań i oznaczane cechy, stosowane w programie kryteria, wyniki uczestnictwa dotyczące każdej badanej cechy, krótką informację o rezultatach przeprowadzonej w laboratorium analizy wyników uczestnictwa i podjętych działaniach zapobiegawczych i korygujących, o ile taka potrzeba w ogóle się pojawiła. PCA może również zwrócić się do poszczególnych laboratoriów o przesłanie pełnej dokumentacji dotyczącej uczestnictwa w określonych programach PT/ILC. Warto również pamiętać o tym, że laboratoria są zobowiązane do wyjaśnienia braku uczestniczenia wówczas, kiedy są one dostępne oraz w wypadkach obowiązkowego uczestnictwa.

Warto przyrzeć się bliżej szczegółowym zasadom uczestnictwa laboratoriów badawczych w PT/ILC oraz wykorzystania ich wyników zarówno w procesach w akredytacji, jak i nadzoru.

Do podstawowych kryteriów akceptacji uzyskanych rezultatów, które stosowane są przy ocenie osiągnięć laboratoriów badawczych, należą następujące parametry:

- żaden wynik badanych cech nie może znaleźć się w grupie wyników niezadowolających,
- przy ocenie uzyskanych rezultatów dopuszcza się 20% wyników w grupie wątpliwych,
- decydując się na udział w konkretnym programie (w przypadku uczestnictwa laboratoriów w testach z wyboru własnego), powinno się uwzględnić następujące parametry:
 - wybrane programy obejmować powinny zakres akredytacji w możliwie największym stopniu,
 - obiekty badań w ramach programu winny być najbardziej zbliżone do tych, które laboratorium bada w normalnej działalności,
 - mierzone cechy – określone do wyznaczenia w badanych próbkach – powinny być możliwie najbardziej zbliżone do tych, które laboratorium bada w tego typu próbkach w swojej rutynowej praktyce,
 - wartość mierzonych cech – powinna znajdować się w zakresie, które laboratorium bada,
 - częstotliwość uczestnictwa w następnych programach – winna być ściśle skorelowana z innymi metodami sterowania jakością badań stosowanymi przez laboratorium dla poszczególnych obszarów badawczych,
 - techniki statystyczne wykorzystywane do oceny osiągniętych rezultatów powinny być adekwatne do mierzonych cech i metod badań objętych programem, a kryteria dotyczące akceptacji osiągniętych rezultatów winny być jednoznacznie określone.

Warto wiedzieć również, że przed udzieleniem akredytacji przez PCA laboratorium winno przedstawić dowody uczestnictwa z pozytywnym wynikiem przynajmniej w jednym programie PT/ILC dla każdej z podstawowych dziedzin badań zgłoszonych do akredytacji, w okresie nie dłuższym niż dwa lata przed złożeniem wniosku. W okresie ważności akredytacji laboratorium powinno zaś w każdym cyklu akredytacji uczestniczyć z pozytywnym wynikiem przynajmniej w jednym programie dla każdej z podstawowych dziedzin badań (warunek minimum). W sytuacji niezadowolającego wyniku uczestnictwa udział w programie dotyczącym tej dziedziny badań powinien zostać powtórzony jeszcze w tym cyklu, jeżeli jest to możliwe, lub w następnym cyklu akredytacji powinno zaplanować się dwukrotne uczestnictwo. Rezultaty udziału laboratoriów w PT/ILC są brane pod uwagę przy wyznaczaniu przerw pomiędzy ocenami w nadzorze w kolejnych cyklach ważności akredytacji i planowaniu zakresu ocen. PCA bierze pod uwagę zarówno rezultaty uzyskane przez laboratorium, jak również sposób wykorzystywania tych rezultatów w doskonaleniu kompetencji technicznych. W sytuacjach uzyskiwania przez laboratoria badawcze niezadowolających wyników w dwóch kolejnych rundach testów PCA rozważa możliwość zawieszenia akredytacji, natomiast niezadowolające wyniki w trzech kolejnych rundach są podstawą do zawieszenia akredytacji. Oczywiście jest, że zawieszenie akredytacji dotyczy badań, które były objęte programem.

LK KSP w programach PT/ILC

Laboratorium Kryminalistyczne Komendy Stołecznej Policji cały czas doskonali stosowane metody badań i sposób kontroli nad ich wynikami. Uczestniczy zarówno w międzynarodowych, jak i krajowych badaniach międzylaboratoryjnych, osiągając bardzo dobre wyniki. Poddaje się corocznym niezależnym ocenom przeprowadzanym przez PCA. To wszystko pozwala utrzymać wysoki standard i doskonalić realizowane przez nie badania kryminalistyczne. Utrzymując wysokie standardy jakości, LK KSP systematycznie uczestniczy w zewnętrznych, międzynarodowych testach międzylaboratoryjnych i badaniach biegłości, takich jak np.:

- test z zakresu badania krwi na zawartość alkoholu organizowany przez Deutsche Vereinte Gesellschaft für Klinische Chemie und Laboratoriumsmedizin (DGKL) w Bonn, obecnie organizacja ta zmieniła nazwę na Referenzinstitut für Bioanalytik.
- test z zakresu badań genetycznych organizowany przez GEDNAP²⁷, a rekomendowany przez

ENFSI – potwierdzenie kompetencji z zakresu procedury badawczej DNA,

- test z zakresu badań mechanoskopijnych zorganizowany przez CTS²⁸ (Collaborative Testing Services) – potwierdzenie kompetencji z zakresu procedury badawczej „Badanie śladów mechanoskopijnych”,
- test z zakresu badań broni i balistyki – FAID’2005.

Na 2010 r., za zgodą komendanta stołecznego policji, zaplanowane zostało dalsze rozszerzenie udziału LK KSP w międzynarodowych testach biegłości o następujące obszary badawcze: badania daktyloskopijne i badania broni i balistyki – oba testy organizowane przez CTS.

Ponadto eksperci LK KSP uczestniczą na bieżąco w badaniach biegłości organizowanych przez CLK KGP, a w tym m.in. z zakresu:

- badań daktyloskopijnych,
- badań traseologicznych,
- klasycznych badań dokumentów (pismo ręczne – badania oryginalnych dokumentów),
- analizy ilościowej siarczanu amfetaminy.

Warto w tym miejscu podkreślić, że wydawane po takim teście certyfikaty bądź atesty są wyłącznie rodzajem uznania laboratorium w danym środowisku i nie mogą być traktowane jako potwierdzenie jego kompetencji technicznych. Warto również dodać, że udział w badaniach biegłości jest określeniem zdolności personelu laboratorium do wykonywania czynności związanych z przeprowadzaniem badań. Cykliczność badań biegłości pozwala na stałe monitorowanie jakości pracy. Badania te wykazują różnice w poziomie pracy poszczególnych laboratoriów oraz definiują źródła zagrożeń dla uzyskiwanych wyników.

Korzyści płynące z uczestnictwa w PT/ILC

Warto przyrzeć się teraz korzyściom płynącym z uczestnictwa laboratoriów kryminalistycznych w PT/ILC. Podzielić je można na trzy podstawowe grupy: techniczne, edukacyjne i marketingowe.

W ramach korzyści technicznych wyodrębnić można:

- Możliwość sterowania jakością badań. Laboratorium powinno wykorzystywać własne uczestnictwo w PT/ILC do obszernej analizy postępowania podczas rutynowego wykonywania badań kryminalistycznych. Nie można zapominać o tym, że zupełnie inne możliwości daje jednorazowe uczestnictwo, wypełniające minimalne wymagania PCA (jeden raz w 4-letnim cyklu akredytacji dla konkretnej dziedziny badawczej), a zupełnie inne regularne uczestnictwo w kolejnych edycjach programów.

- Dostarczenie danych do gruntownej analizy stanu sterowania jakością w laboratorium. Postępowanie takie daje materiał wyjściowy do podejmowania działań korygujących i zapobiegawczych (o ile są one oczywiście potrzebne). Pozwala również na doskonalenie zarówno personelu, jak i stosowanych metod badawczych.
- Możliwość zwalidowania stosowanych przez laboratorium metod badawczych.
- Dostarczenie niezbędnych danych do wyznaczenia obszarów niepewności w odniesieniu do stosowanych metod badawczych.
- Pozyskiwanie nowych materiałów odniesienia. Często zdarza się tak, że po zrealizowaniu przez laboratorium tego typu badań pozostaje część próbek. Jeżeli tylko jest to możliwe i uzasadnione, laboratorium uzyskuje dodatkowy materiał odniesienia.
- Zwiększenie profesjonalizmu personelu laboratorium. Dla przykładu, jeżeli w ramach konkretnego badania PT/ILC należy wykonać równolegle kilka oznaczeń, warto jest zlecić je wszystkim upoważnionym do tego pracownikom (nie powinno się ograniczać tego postępowania tylko do wybranych jego członków). Jeżeli zaś jest niemożliwe, to powinno zlecić się je zarówno najlepszym, jak i najgorszym ekspertom.

Do korzyści edukacyjnych zaliczyć należy głównie:

- Możliwość porównania zdolności laboratorium kryminalistycznego do realizacji określonych badań (nawet tych najbardziej specyficznych) z innymi laboratoriami o podobnym profilu działania. Warto pamiętać, że konieczne jest w tym przypadku posiadanie pełnej informacji. Pozwala ona bowiem na podjęcie merytorycznej dyskusji z całym personelem uczestniczącym w konkretnym teście.
- Uzyskanie danych ułatwiających doskonalenie realizowanych przez laboratorium badań i prowadzenie szkoleń wewnątrzlaboratoryjnych.
- Bieżące dostarczanie kierownictwu laboratorium niezależnej wiedzy na temat biegłości podległej komórki organizacyjnej. Wiedza ta pozwala na podejmowanie działań związanych z bieżącym doskonaleniem merytorycznych obszarów laboratorium. Warto jednak przy tym pamiętać, że czasem może wystąpić bardzo negatywny efekt edukacyjny wiążący się z udziałem w takich programach. Może się on bowiem koncentrować wyłącznie na wyniku w systemie zero-jedynkowym, tj. zaliczył – nie zaliczył, często preferowanym przez personel kierowniczy niektórych organizacji. Negatywne oddziaływanie to poczucie, że wykonawcy testów są egzaminowani oraz starają się oni za wszelką

cenę zdać egzamin. W związku z tym, w ramach programu, wykonują niejako na rozkaz badania, które w żaden sposób nie są w stanie odzwierciedlić codziennego działania laboratorium. Więcej informacji na temat efektów negatywnych w tym obszarze funkcjonowania zbiorowości ludzkich znaleźć można w całkowicie odrębnym opracowaniu²⁹.

Biorąc udział w PT/ILC, należy mieć również na uwadze aspekty związane z ich kosztami i przydatnością do określonego zastosowania. Korzyści finansowych natomiast – choć trudno w odniesieniu do organizacji non profit, jaką jest policyjne laboratorium kryminalistyczne – doszukiwać się można w:

- Obniżeniu kosztów ponoszonych przez laboratorium w związku z akredytacją. Uczestnictwo w dobrze wybranych pod względem merytorycznym oraz finansowym PT/ILC może obniżyć koszty ponoszone przez laboratorium w związku z akredytacją. PCA bowiem uwzględnia uczestnictwo laboratoriów w tego typu testach oraz uzyskiwane przez nie wyniki w planowaniu programu nadzoru na kolejny cykl akredytacji. Istnieje zatem możliwość zaplanowania mniejszej liczby ocen w cyklu.
- Czytelnym i jednoznacznym potwierdzeniu biegłości laboratorium dla obecnych i potencjalnych jego klientów.
- Obniżeniu kosztów walidacji metod badawczych stosowanych rutynowo przez laboratorium.
- Dostarczeniu niezbędnych dowodów biegłości w razie skarg klientów, w szczególności w odniesieniu do uzyskanych wyników badań.
- Uczestnictwo laboratoriów w określonych programach PT/ILC w obszarze regulowanym może być także koniecznym warunkiem ich udziału w różnych programach badawczych.

Podsumowanie

Korzystanie w szerokim zakresie z aktualnej wiedzy specjalistycznej z różnych dziedzin należy dziś z jednej strony do podstawowych elementów postępowania karnego, a z drugiej wymaga od biegłych posiadania najwyższych, stale doskonalonych kwalifikacji, jak również umiejętności wykorzystania wyników badań naukowych. Zadaniem natomiast doktryny, praktyki i legislacji powinno być niezmiennie dążenie do wypracowania maksymalnie precyzyjnych, obiektywnych i czytelnych kryteriów oceny pracy biegłych.

Zdaniem autorów warto skorzystać z wypracowanych już mechanizmów, gdyż takim najbardziej skutecznym i całkowicie niezależnym instrumentem oceny pracy biegłych mogłoby być ich udział w zewnętrznych

testach międzylaboratoryjnych i badania biegłości, o których mowa była na łamach niniejszego opracowania.

PRZYPISY

- ¹ Wypowiedź byłego Komendanta Stołecznego Policji – nadinspektora Ryszarda Siewierskiego – wkrótce po uzyskaniu w 2005 r. przez Laboratorium Kryminalistyczne Komendy Stołecznej Policji certyfikatu akredytacji, zgodnie z normą ISO 17025.
- ² Wyrok SN z 17.10.1979 r., sygn. akt I KR 140/79, OSNPG 1980, nr 6, poz. 86; także **W. Przybyło**: Postanowienie o dopuszczeniu dowodu z opinii biegłego w teorii i praktyce, III Dni Kryminalistyki Wydziału Prawa i Administracji Uniwersytetu Rzeszowskiego, materiały pokonferencyjne pod red. **M. Zelka**, Rzeszów 2009, s. 71.
- ³ **A. Tucholska-Lenart**: Test biegłości zawodowej w kryminalistycznych badaniach DNA, „Problemy Współczesnej Kryminalistyki”, tom 2, pod red. **E. Gruzy** i **T. Tomaszewskiego**, Warszawa 1999, s. 75 i nast.; także: **A. Tucholska-Lenart**: Program kontroli biegłości zawodowej ekspertów kryminalistyki, „Problemy Współczesnej Kryminalistyki”, tom 3, pod red. **E. Gruzy** i **T. Tomaszewskiego**, Warszawa 2000, s. 357 i nast.
- ⁴ LK KSP akredytowano w dniu 27.09.2005 r. Zakres akredytacji dostępny jest na stronie PCA – <http://www.pca.gov.pl/zakresy/AB/AB%20645.pdf> – stan na dzień 20.04.2010 r.
- ⁵ Taką niewłaściwą praktykę już dawno temu poddawał bardzo ostrej krytyce **S. Kalinowski**: Biegły i jego opinia, Wydawnictwo CLK KGP, Warszawa 1994, s. 71–72.
- ⁶ **T. Tomaszewski**: Kwalifikacje biegłych wydających opinie kryminalistyczne, „Problemy Współczesnej Kryminalistyki”, tom 3, pod red. **E. Gruzy** i **T. Tomaszewskiego**, Warszawa 2000, s. 345 i nast.; **T. Widła**: Uwagi o przeprowadzaniu dowodu z opinii biegłego, „Palestra” 2002, nr 3–4, s. 72 i nast.; **E. Gruza**: Błędy w opiniach biegłych, „Problemy Współczesnej Kryminalistyki”, tom 9, pod red. **E. Gruzy** i **T. Tomaszewskiego**, Warszawa 2005, s. 17 i nast.; także **E. Gruza**: O błędach i ich przyczynach w opiniach biegłych, [w:] *Doctrina multiplex veritas una*. Księga jubileuszowa ofiarowana profesorowi Mariuszowi Kulickiemu, Wydawnictwo UMK, Toruń 2004; także: **J. Wójcikiewicz**: Temida nad mikroskopem. Judykatura wobec dowodu naukowego 1993–2008, Wydawnictwo TNOiK, Toruń 2009, s. 251 i nast.
- ⁷ Kwestie dotyczące biegłych sądowych reguluje rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 24.01.2005 roku w sprawie biegłych sądowych (DzU nr 15, poz. 133). Zgodnie z informacjami prasowymi Ministerstwo Sprawiedliwości przygotowało założenia do projektu nowej ustawy o biegłych sądowych, która ma zreformować zasady powoływania, pracy i wynagradzania biegłych. Zmiana przepisów to odpowiedź na krytyczne opinie o pracy biegłych, które napływają do resortu. Prezesi sądów okręgowych zawieszają w funkcji biegłych tych, którzy sprzeniewierzą się obowiązkom (...). Autorami tychże opinii są nie tylko uczestnicy rozpraw, ale też sędziowie – gazetaprawna.pl – informacja z dnia 11 grudnia 2009 – stan na 20.04.2010 r.
- ⁸ **T. Tomaszewski**: Stary biegły w nowej szacie, „Problemy Współczesnej Kryminalistyki”, tom 7, pod red. **E. Gruzy** i **T. Tomaszewskiego**, Warszawa 2003, s. 23 i nast.; **E. Gruza**: Błędy w opiniach biegłych, op.cit., s. 18.
- ⁹ **E. Gruza**: Błędy w opiniach biegłych, op.cit., s. 19.
- ¹⁰ **J. Wójcikiewicz**, op.cit., s. 262–263.
- ¹¹ **P.C. Gianelli**: Wrongful Convictions and Forensic Science: The Need to Regulate Crime Labs, North Carolina Law Review 2007, 86, 1, s. 163–235.
- ¹² Norma ISO 17025 – „Ogólne wymagania dotyczące kompetencji laboratoriów badawczych i wzorcujących” – skierowana jest do tych laboratoriów, które chcą potwierdzić swoje kompetencje w zakresie realizowanych przez nie badań. Laboratoria te muszą wdrożyć system zarządzania zgodny z normą ISO 17025 oraz otrzymać certyfikat akredytacji wydany przez Polskie Centrum Akredytacji. W normie tej określone są zarówno wymagania odnośnie do prawidłowego opracowania oraz wdrożenia systemu, a także warunki, które powinny zostać spełnione, aby uznane zostały kompetencje laboratorium w zakresie wykonywania przez nie badań.
- ¹³ Do najistotniejszych, stricte specjalistycznych opracowań, które ukazały się w ostatnim czasie, należą: **M. Skorupka**: Walka z wiatrakami – czyli jakość w laboratoriach kryminalistycznych, Biuletyn Informacyjny, Warszawa [CLK KGP] 2007, nr 122, s. 72; **J. Hebenstreit**: Zapewnienie jakości w laboratoriach sądowych, [w:] *Ekspertyza sądowa. Zagadnienia wybrane*, praca zbiorowa pod red. **J. Wójcikiewicza**, Wyd. a Wolters Kluwer business, Warszawa 2007, s. 603 i nast.; **M. Pękała**, **E. Marciniak**: Pojęcie jakości we współczesnej technice kryminalistycznej, „Problemy Kryminalistyki” 2008, nr 260, s. 45.; **R. Włodarczyk**, **E. Rzeczyk**, **I. Sołtyszewski**: System zarządzania jakością a kryminalistyczne badania włosów, „Problemy Kryminalistyki” 2009, nr 263, s. 28; **M. Skorupka**: Akredytowanie laboratoriów kryminalistycznych? Za i przeciw – okiem praktyka, strona internetowa Laboratorium Kryminalistycznego KSP <http://laboratorium.policja.waw.pl/download.php?s=19&id=10242> – z dnia 20.04.2010 r.; **P. Rybicki**: Nowe idee na polu standaryzacji – czy akredytacja laboratoriów kryminalistycznych powinna być obowiązkowa?, „Problemy Kryminalistyki” 2009, nr 265, s. 5 i nast.

- ¹⁴ J. Wójcikiewicz, op.cit., s. 263.
- ¹⁵ P. Rybicki, op.cit., s. 17.
- ¹⁶ Decyzja ramowa Rady UE 2009/905/WSiSW z 30 listopada 2009 r. w sprawie akredytacji dostawców usług kryminalistycznych wykonujących czynności laboratoryjne (*Decision 2009/905/JHA on Accreditation of forensic service providers carrying out laboratory activities*), opublikowana w Official Journal of the European Union z 9.12.2009, L 322/14.
- ¹⁷ Udziela jej krajowa jednostka akredytująca, która ma wyłączne uprawnienia do oceny, czy laboratorium spełnia wymogi ustanowione przez ujednolicone normy. Uprawnienia nadaje jednostkom akredytującym państwo. Patrz rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady (WE) nr 765/2008 z dnia 9 lipca 2008 r.
- ¹⁸ Państwa członkowskie UE zostały zobowiązane do podjęcia niezbędnych środków w celu zastosowania się do przepisów decyzji ramowej 2009/905/WSiSW w odniesieniu do badań DNA przed dniem 30 listopada 2013 r.
- ¹⁹ Państwa członkowskie UE zostały zobowiązane do podjęcia niezbędnych środków w celu zastosowania się do przepisów decyzji ramowej 2009/905/WSiSW w odniesieniu do badań DNA przed dniem 30 listopada 2015 r.
- ²⁰ Przedmiotowe wymaganie określa dokładnie punkt 5.9 ISO 17025.
- ²¹ Polskie wydanie: PN-EN ISO/IEC 17011:2006 – Ocena zgodności – Wymagania ogólne dla jednostek akredytujących prowadzących akredytację jednostek oceniających zgodność (angielski odpowiednik ISO/IEC 17011:2004).
- ²² Zgodnie z definicją zawartą w przewodniku ISO/IEC 43-1:1997 „Badanie biegłości przez porównania międzylaboratoryjne. Część 1: Projektowanie i realizacja programów badania biegłości”.
- ²³ DA-05 – Polityka Polskiego Centrum Akredytacji dotycząca wykorzystywania badań biegłości/porównań międzylaboratoryjnych w procesach akredytacji i nadzoru laboratoriów – obecnie funkcjonuje wyd. 4 z 7.02.2008 r.
- ²⁴ ISO/IEC Guide 43-2 – Proficiency testing by interlaboratory comparison – Part 2 Selection and use of proficiency testing schemes by laboratory accreditation bodies.
- ²⁵ EA – European co-operation for Accreditation jest organizacją non profit. Zostało ono utworzone w listopadzie 1997 roku, a zarejestrowane, jako stowarzyszenie, w czerwcu 2000 r. w Holandii. EA powstało z połączenia dwóch organizacji: EAC – European Accreditation of Certification oraz EAL, European co-operation for Accreditation of Laboratories. EA skupia jednostki akredytujące, prowadzące akredytację we wszystkich dziedzinach działań związanych z oceną zgodności.
- ²⁶ International Laboratory Accreditation Cooperation. www.ilac.org – z dnia 20.04.2010 r. Istotnym dokumentem jest ILAC-G13:08/2007 ILAC Guidelines for the Requirements for the Competence of Providers of Proficiency Testing Scheme.
- ²⁷ Uzyskanie certyfikatu następuje po bezbłędnym oznaczeniu profili DNA testowych śladów biologicznych, poprzedzonym ich identyfikacją, czyli stwierdzeniem, czy jest to krew, ślina lub nasienie, czy też mieszanina tych rodzajów śladów. Certyfikaty przyznawane są przez zrzeszone niemieckie Instytuty Kryminalistki i Medycyny Sądowej.
- ²⁸ Zob. stronę Collaborative Testing Services – <http://www.collaborativetesting.com> – stan na dzień 20.04.2010 r.
- ²⁹ T. Bednarek: Teoretyczne i praktyczne aspekty systemu motywowania policjantów Laboratorium Kryminalistycznego Komendy Stołecznej Policji, „Problemy Kryminalistyki” 2009, nr 266, s. 32.

BIBLIOGRAFIA

1. Bednarek T.: Teoretyczne i praktyczne aspekty systemu motywowania policjantów Laboratorium Kryminalistycznego Komendy Stołecznej Policji, „Problemy Kryminalistyki” 2009, nr 266.
2. Decyzja ramowa Rady UE 2009/905/WSiSW z 30 listopada 2009 r. w sprawie akredytacji dostawców usług kryminalistycznych wykonujących czynności laboratoryjne (*Decision 2009/905/JHA on Accreditation of forensic service providers carrying out laboratory activities*), opublikowana w Official Journal of the European Union z 9.12.2009, L 322/14.
3. Gazetaprawna.pl – informacja z dnia 11 grudnia 2009, stan na 20.04.2010 r., http://prawo.gazetaprawna.pl/artykuly/378020,ministerstwo_chce_podniesc_stawki_za_prace_bieglych_sadowych.html
4. Gianelli P.C.: Wrongful Convictions and Forensic Science: The Need to Regulate Crime Labs, North Carolina Law Review, 2007.
5. Gruza E.: Błędy w opiniach biegłych, „Problemy Współczesnej Kryminalistyki”, tom 9, pod red. E. Gruzy i T. Tomaszewskiego, Warszawa 2005.
6. Gruza E.: O błędach i ich przyczynach w opiniach biegłych, [w:] Doctrina multiplex veritas una. Księga jubileuszowa ofiarowana profesorowi Mariuszowi Kulickiemu, Wydawnictwo UMK Toruń 2004.
7. Hebenstreit J.: Zapewnienie jakości w laboratoriach sądowych, [w:] Ekspertyza sądowa. Zagadnienia wybrane, praca zbiorowa pod red. J. Wójcikiewicza, Wyd. a Wolters Kluwer business, Warszawa 2007.
8. ILAC-G13:08/2007 ILAC Guidelines for the Requirements for the Competence of Providers of Proficiency Testing Scheme.

9. ISO/IEC Guide 43-1 – Proficiency testing by interlaboratory comparison – Part 1: Development and operation of proficiency testing scheme.

10. ISO/IEC Guide 43-2 – Proficiency testing by interlaboratory comparison – Part 2 Selection and use of proficiency testing schemes by laboratory accreditation bodies.

11. **Kalinowski S.**: Biegły i jego opinia, Wydawnictwo CLK KGP, Warszawa 1994.

12. ISO 17025 – Ogólne wymagania dotyczące kompetencji laboratoriów badawczych i wzorcujących.

13. PN-EN ISO/IEC 17011:2006 – Ocena zgodności – Wymagania ogólne dla jednostek akredytujących prowadzących akredytację jednostek oceniających zgodność (angielski odpowiednik ISO/IEC 17011:2004).

14. **Pękała M., Marciniak E.**: Pojęcie jakości we współczesnej technice kryminalistycznej, „Problemy Kryminalistyki” 2008, nr 260.

15. **Przybyło W.**: Postanowienie o dopuszczeniu dowodu z opinii biegłego w teorii i praktyce, III Dni Kryminalistyki Wydziału Prawa i Administracji Uniwersytetu Rzeszowskiego, materiały pokonferencyjne pod red. **M. Zelka**, Rzeszów 2009.

16. Rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 24.01.2005 roku w sprawie biegłych sądowych (DzU nr 15, poz. 133).

17. Rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady (WE) nr 765/2008 z dnia 9 lipca 2008 r.

18. **Rybicki P.**: Nowe idee na polu standaryzacji – czy akredytacja laboratoriów kryminalistycznych powinna być obowiązkowa?, „Problemy Kryminalistyki” 2009, nr 265.

19. **Skorupka M.**: Walka z wiatrakami – czyli jakość w laboratoriach kryminalistycznych, Biuletyn Informacyjny [CLK KGP], 2007, nr 122.

20. **Skorupka M.**: Akredytowanie laboratoriów kryminalistycznych? Za i przeciw – okiem praktyka, strona internetowa Laboratorium Kryminalistycznego KSP – <http://laboratorium.policja.waw.pl/download.php?s=19&id=10242> – z dnia 20.04.2010 r.

21. **Tomaszewski T.**: Kwalifikacje biegłych wydających opinie kryminalistyczne, „Problemy Współczesnej Kryminalistyki”, tom 3, pod red. **E. Gruzy** i **T. Tomaszewskiego**, Warszawa 2000.

22. **Tomaszewski T.**: Stary biegły w nowej szacie, „Problemy Współczesnej Kryminalistyki”, tom 7, pod red. **E. Gruzy** i **T. Tomaszewskiego**, Warszawa 2003.

23. **Tucholska-Lenart A.**: Test biegłości zawodowej w kryminalistycznych badaniach DNA, „Problemy Współczesnej Kryminalistyki”, tom 2, pod red. **E. Gruzy** i **T. Tomaszewskiego**, Warszawa 1999.

24. **Tucholska-Lenart A.**: Program kontroli biegłości zawodowej ekspertów kryminalistyki, „Problemy Współczesnej Kryminalistyki”, tom 3, pod red. **E. Gruzy** i **T. Tomaszewskiego**, Warszawa 2000.

25. **Widła T.**: Uwagi o przeprowadzaniu dowodu z opinii biegłego, „Palestra” 2002, nr 3–4.

26. **Włodarczyk R., Rzeczyk E., Sołtyszewski I.**: System zarządzania jakością a kryminalistyczne badania włosów, „Problemy Kryminalistyki” 2009, nr 263.

27. **Wójcikiewicz J.**: Temida nad mikroskopem. Judykatu-ra wobec dowodu naukowego 1993–2008, Wydawnictwo TNOiK, Toruń 2009.

28. Wyrok SN z 17.10.1979 r., sygn. akt I KR 140/79, OSNPG 1980, nr 6, poz. 86.

Streszczenie

Opracowanie przedstawia ważne ujęcie problematyki mającej wpływ na jakość wydawanych opinii kryminalistycznych, poprzez wskazanie istoty i znaczenia badań biegłości oraz porównań międzylaboratoryjnych w odniesieniu do podmiotów, których naczelnym zadaniem jest dostarczanie dowodów w postaci opinii dla toczących się postępowań karnych.

Omówiona w nim została polityka Polskiego Centrum Akredytacji odnosząca się do wykorzystywania tego typu badań w procesach akredytacji i nadzoru nad akredytowanymi laboratoriami, jak również sprecyzowane zostały wymagania dotyczące uczestnictwa w tego typu przedsięwzięciach. Zilustrowano także działalność Laboratorium Kryminalistycznego Komendy Stołecznej Policji – jednego z dwóch dotychczas akredytowanych laboratoriów sądowych – w obszarze stanowiącym wątek przewodni opracowania. Przedstawiono również korzyści płynące z uczestnictwa laboratoriów kryminalistycznych w programach badań biegłości i testach międzylaboratoryjnych.

Słowa kluczowe: kryminalistyka, zarządzanie jakością, akredytacja laboratoriów, badania biegłości, biegły sądowy

Summary

The article presents a noteworthy approach to the issues influencing the quality of forensic casework through pointing to the merits and meaning of proficiency tests and interlaboratory comparisons as regards actors whose main task is to provide evidence in form of forensic reports in active criminal investigations.

The Authors discuss the policy of the Polish Centre for Accreditation related to the application of these tests in processes of accreditation and monitoring the accredited laboratories, as well as define the requirements for participation. In this context the activities of Metropolitan Police Headquarters Forensic Laboratory, being one of the two, so far, accredited police forensic laboratories in Poland, are also presented. The benefits of participation in proficiency test and interlaboratory comparison schemes are demonstrated.

Keywords: forensic science, quality management, accreditation of laboratories, proficiency test, expert witness.